هەڵواسینی سەدام , یان هەڵواسینی نهێنییەکان ؟؟

عەلی مەحمود محەمەد

هەرچەندە پێش دەرچوونی بڕیاری لە سێدارەدانی سەدام , ماوەیەکی زۆر بەر لە ئەوەی کەسی تر لەم بارەیەوە قسەیەك بکات , لە چەندین وتاری بڵاوکراوە لە سایت و ڕۆژنامەکانەوە وتم : نا بۆ لە سێدارەدانی سەدام , ئەو درووشمە بۆ کەسێك کە خۆی قوربانی دەستی ئەو دەسەڵاتە بوبێت , خۆشەویسترین و ئازیزترین کەسەکانی بەدەستی ئەو ڕژێمە لە دەست دابێت , زۆر ئەستەم و گرانە , وەلێ وەك پێشبینیمانکرد (هەڵسوڕاوانی چاك و زۆرێك لە ڕۆشنبیران وا بیریان دەکردەوە) دواتر هەر وا دەرچوو , زۆر پێویست بوو کاری جدی بۆ بە براتیککردنی ئەو درووشمە بکرایا , لەو سۆنگەیەوە نا بزووتنەوەی دژ بە ئیعدام لە ڕێگەی ملی سەدامەوە بەرینە پێشەوە , بەڵکە پاراستنی سەری سەدامان بۆ درکاندنی نهێنییەکانی مێشکی پێویست بوو , ئەوانەشی گوێ لە دەنگی دی ناگرن , چۆن بەم کارەیان هەلە زێڕینەکان لە دەست دەدەن , دوایش پەنجەی هەڵەیان گەزی , لێ پەنجە گەزینەکە باوەڕ ناکەم فێری گوێگرییان بکات لە جەماوەر .

ئێستا لە جیهاندا تەنها لە 68 وڵات , بڕیاری لە سێدارەدان بە پراتیك جێبەجێ دەکرێت , لە 10-10-1784 ەوە ئینگلیزەکان یەکەم وڵات بوون حوکمی لە سێدارەدانیان هەڵوەشاندۆتەوە , بەمەش بەریتانیا بووە بە پێشەنگی مرۆڤایەتی , واتا لە 223 ساڵ پێش ئێستاوە ئەوان دژایەتی لە سێدارەدانیان کردووە , هەر بۆیە ڕۆژی 10-10 هەموو ساڵێك بووە بە ڕۆژی دژ بە لە سێدارەدان لە جیهاندا .

بەحرێن تاکە وڵاتی عەرەبییە سزای لە سێدارەدانی تێدا نییە , لە ساڵی 1990 ەوە , ساڵانە 3 وڵات لە جیهان پەیوەست دەبن بەو وڵاتانەی سزای لە سێدارەدان لە وڵاتەکانیان ڕەت دەکەنەوە , ئێستا جگە لە ئەمەریکا , لە تەواوی وڵاتانی ڕۆژئاوا ئەو بڕیارە هەڵوەشاوەتەوە .

مردنی سەدام خەونێکی خۆش و ئاواتێکی گەورە بوو بۆ کورد , نەوەی ئێمە لەوەتەی هەین و فاممان کردۆتەوە , خەونی پێوە دەبینیین , وەلێ کە هاتە دی کەسمان زەماوەندمان بۆی نەکرد و شەکرۆکەمان بەسەر منداڵی قوربانیاندا دابەش نەکرد و ئاهەنگمان بۆی نەگێڕا , دایکی شەهیدان هەڵهەڵەی خۆشییان بۆی لێنەدا , بۆ یەکەمجارە ئێمەی قوربانیان داوای مەرگ لەم کات و ساتەیا نەکەین بۆ جەلادەکەمان , چونکە خەونەکانی ئەنفال , هەڵەبجە , فەیلی , تەعریب , قەڵادزێ , بارزانی ....مان دۆڕاند .

سەدام ئەو جانەوەرەی زۆری بڕیارەکانی بە تەنیا دەرکردووە , یان کەس بۆی نەبووە ڕەتی بکاتەوە و جێبەجێی نەکات , بۆیە دەبوایا سەریمان لە بیلبیلەی چاومان باشتر بپاراستایا , تاکو هەموو نهێنییەکانمان پێی دادەدۆشین و لەبەردەم چاوی جیهانەوە دانی دەنا بە تاوانەکانی بمانپاراستایا , بۆخۆی ڕۆیشت تێیتەقاند .

دادپەروەری براوە

سەدام ئەو چرکە ساتەی گیرا هەر لەو کونەیا مرد کە تێیدا دۆزرایەوە , خۆشی باوەڕی ناکرد بگاتە ئەو ڕۆژەی لە سێدارەدرا , بە ترسنۆکی لە کون دەرهێنرا و بە پڕ کێشی سەری کرا بە دارا , وێنای شکاندنی پەیکەرەکەی لە ڕۆژی 9-4-2003 لە گۆڕەپانی فیردەوس و نەعلەکەی ئەبو تەحسین لە سەورە کۆتاییان بە هەیبەتی دەسەلاتی ئەو هێنا , گەڕانەوە بۆ دەسەلات پاش نەعلەکەی ئەبو تەحسین بۆ سەدام ئەستەم بوو , بۆیە ترس لە گەڕانەوەی بەهانەیەکی پووچ و بێمانا و ناماقوڵ بوو , گران بوو بگەڕێتەوە پێش ڕاکێشانی کەلەسەرەکەی لە فیردەوس و نەعلەکەی ئەبو تەحسین .

سەدام 1 ملیۆنی لە گۆڕە بە کۆمەڵەکان شاردەوە, وەلێ تەنها لەسەر 148 کەس لە سێدارە درا , کەچی ئێستا ڕۆژانە لە عێراق 150 کەس لە شەڕی مەزهەبی دەکوژرێت , بەشی زۆری ئەوانە ئەنجامی دەدەن , بژی موقتەدایان لە هۆڵی لە سێدارەدانەکە دەوتەوە .

لە سێدارەدان کۆتایی هێنانە بە ژیانی مرۆڤێکی تاوانبار بە شێوەی یاسایی , پاش ئەوەی هەموو مافێك دەدرێت بە تاوانبار بۆ داکۆکیکردن لە خۆی . بەڵام شێوازی لە سێدارەدانی سەدام , لە دادگاییکردنی دکتاتۆر و سزا دانییەوە کرا بە تۆڵەی مەزهەبی و شەڕی نێوان شیعەو سونە , کوشت و بڕو دکتاتۆرییەتی لە هاوکێشەکە دەرکردە دەرەوە , درووشمەکان ناو هۆڵی دادگاییەکە ئەو ڕاستییە دەردەخەن , نەوترا بژی دیموکراتییەت بەڵکە هاوار بۆ موقتەدا کرا , ئەمەش سەدامی لای زۆر کەس لە تاوانەکانی پاك کردەوە , زیانلێکەوتووی یەکەم لە پاککردنەوەی سەدام لە تاوانەکانی کوردە , چونکە پشکی یەکەمی لە تاوانکارییەکان بەردەکەوێت .

ئەو شێوازی لە سێدارە دانەی سەدام , پرۆسەی جێبەجێکردنی یاسا نەبوو , بەڵکە جێبەجێکردنی تۆڵەی مەزهەبی بوو , بۆیە سزا دانەکە ناچێتە پای جێبەجێکردنی یاساوە .

قەنارەکەی سەدام بەشێوەیەك شەڕی مەزهەبی خۆش کرد و جۆشی دا , پەتی سێدارەکەی ڕۆڵی کراسەکەی عوسمانی لە ئێستادا گێڕا , تەنانەت شێوازی ئەنجامدانی لە سێدارەدانەکە لای زۆرێك کردی بە پیاو باش و بەرزی کردەوە بۆ ئاستی پیاوچاکان و بوون بە ئەفسانە .

ئەمرۆ هەریەکە لە نیگا و لایەك و گۆشەیەکەوە شێوازی لە سێدارەدانی سەدام دەخوێنێتەوە , سوونە دەیکەنە عوسمان و حوسێنی خۆیان و شەهیدی دەستی سەفەوی , شیعە دەیکەنە یەزید و ئەمەوی , کوردیش گوایا دەستیان بەکڵاو خۆیانەوە گرتووە بۆ ئەوەی بای شەڕی مەزهەبی نەیبات , کەچی ڕەشە بای موقتەدا گەورەترین شانسیانی برد بەرەو گەیشتن بە دەوڵەت , ئەویش پرسی ژینۆسایدە .

حکومەتێك نەتوانێت ژورێکی لە سێدارەدان بەڕێوە بەرێت , تەنها 14 کەسی تێدا کۆبوبێتەوە ئەوانیش بەرپرسانی نمرە یەکی حەوزەی نەجەف و دەوڵەت بن " لە ئاهەنگی سێدارەدانی سەدام تەنها 14 کەس بەشدار بوون " , چۆن دەتوانێت شەقام و هەرێمە جیاجیاکان بەڕێوەبەرێت و بە یەکسانی سەیری هەموو هاووڵاتیانی بکات ؟ .

شێوازی بەڕێوەبردنی دادگاییەکە و جێبەجێکردنی شێوازی لە سێدارەدانەکە , سەلماندی لە بنچینەوە لە بەغدا دەسەلات چۆن بەڕێوە دەچێت .

شێوەی جێبەجێکردنی لە سێدارەدانەکە , بە نمرە یەك فەشەلی پارتی دەعوە بوو , چونکە کارەساتی دوجەیل و هەردوو سەرۆك وەزیرانی عێراق بەشی پارتی دەعوە بوون , دیاریکردنی دوجەیل وەك یەکەم کێسی دادگاییکردنەکە , دیاریکردنی حیزبی دەعوە بوو لە دادگا , پرۆسەی لە سێدارەدانی سەدامیش , دەرخەری دادپەروەری پارتی دەعوە بوو , ئەم دادپەروەرییە بوو مالکی بەرەو ڕوی ڕسوایی وێنەگرتنەکە کردەوە , فەشەلی ئەم پارتە لە وەفاداربوون بەرامبەر گەل و یاسا و کارگێڕی دەرخست .

مالکی بە قەڵەم سوفتێکی سوور بڕیاری لە سێدارەدانەکەی واژۆ کرد , کە 30 ساڵ بوو هەڵی هەڵگرتبوو تاکو لە ڕۆژێکی وادا بەکاری بهێنێت , شەوێکی هەڵبژارد لە هەمان شەو ئاهەنگی ژن هێنانی کوڕەکەی بوو .

بەبێ گەڕانەوە بۆ دەستەی سەرۆکایەتی بڕیارەکەی مۆرکرد , ئایا لە ئایندەشدا مالکی پرس بە دەستەی سەرۆکایەتی دەکات بۆ کاری گرنگی لەم چەشنە ؟ .

سەدام لە دوای مەرگی شەڕی مەزهەبی کردی بە نەمر , ئەوانەشی بژی موقتەدایان وت , دوژمنیان بۆ شیعە پەیدا کرد .

ئەمەریکییەکان لە ژێر باری گرانی سکانداڵەکانی لە سێدارەدانەکە , تەرمەکەی سەدامیان دایەوە بە کەس و کاری , شیعەکان دەیان ویست نەیدەنەوە , تەرمەکەی بشارنەوە , , لەوە دەترسان پرکێشییەکان سەدام لەبەردەم پەتی قەنارە , سەرنجی خەڵك ڕابکێشێت و گۆڕەکەی پیرۆز بکرێت , بەمەش لە نەدانەوەی تەرمەکەی شیعەکان دەیانوویست هەمان ڕێوشوێنی سەدام بگرنە بەر .

 ئەوەی شیعەکان دەیانویست تۆڵە بوو , نەك چەسپاندنی یاسا . لە دوای ئەو ڕسواییە نازانم دادگای سەردەم چی بەسەر دێت , بە سەپاندنی دادپەروەری کۆتایی هات یان بوو بە شەڕی مەزهەبی .

لە پرۆسەی سێدارەدانەکە , دەرکەوت لە عێراقی نوێدا , بە فەرهەنگی موقتەدا دەسەڵات بەڕێوە دەبرێت و خەڵك پەروەردە دەکرێت .

پەتەکە , شوێنەکە , درووشمەکان , کەسەکان , ئامادەبووان لەگەڵ سەردەمی سەدام نەگۆڕابوون , تەنها لیستی ئیئتلاف ئامادەی لە سێدارەدانەکە بوون , کردەکە تۆڵەکردنەوە بوو , نەك جێبەجێکردنی یاسا و بڕیارەکانی دادگا .هەرچەندە نابێت ئەوە بشارینەوە لە هەموو وڵاتانی نەوتدا گرنگی زیاتر بە دەستکەوت دەدرێت وەك لە یاسا , ملی سەدامیش بوو بە بەشی موقتەدا لە دابەشکردنی دەستکەوتەکان .

لە وڵاتی مەرگ و زینداندا , ئەو ڕۆشنبیرییە سەدامییە بە یەکسانی بەسەر ئەندامانیدا دابەشکراوە , ئەو جەلادانەی سوکایەتییان بە سەدام کرد , هەر خۆی لە ڕابردووی نزیك پەروەردەیانی کردووە , مرۆڤەکان لە دەسەڵاتدارییەتی عێراقی نوێدا نەگۆڕاون , درێژکراوەی مرۆڤەکانی بەعسن .

مێژووی بەغدا هەمووی کوشتن و کوشتنەوە و داگیرکردن بووە لەسەرەتای دروستکردنییەوە , لە ساڵی 814 ز لە کوشتنی ئەمینەوە دەستی پێکرد , سەفەوییەکان 4 جار لە نێوان ساڵەکانی (1508 _ 1638 ز بەغدایان داگیرکردووە , ئەمجارەش گەڕەکەکانی شار لە مەزهەبی جیاجیاکان پاککراونەتەوە , وەلێ لە ئاینەکانی دی نا , کەواتە شەڕی شیعە و سوونە تیرترە لە شەڕی ئاینی .

پاش لە سێدارەدانی سەدام سەرۆکی ئێران بەهەڕەشەوە وتی : عەدالەی ئیلاهی ملی سەدامی گرت , ملی هەموو ئەوانەش دەگرێتەوە پشتیان گرت لە هێرش بۆ سەر ئێران , زوو یان درەنگ .

داکۆکیکردنی بەرپرسانی شیعەی عێراقی و ئێرانییەکان لە دڕندەیی شێوەی هەڵواسینەکە , مانای دووبارە بوونەوەی هەمان شێوازە لە ئایندەدا , دوێنێ ملی سەدامی گرت , سبەی ملی ئازادیخوازانی پێوە دەبێت , کەواتە خاڵخاڵییەکان بەرێوەن .

سێدارە سەدامی کوشت یان نەمری کرد ؟

ئەو ڕۆژەی سەدام تیایدا لە قەنارە درا جەژن بوو , هەرچەندە جەلاد شیعە بوو بۆ ئەو ئەو ڕۆژە جەژن نەبوو , وەلێ جەژنی سەدام بوو چونکە سونی بوو .
سەدام دووەم کەسە لە مێژووی عێراق لە جەژنی قوربانیدا دەکرێت بە قوربانی مرۆیی , لە دوای جەعد بن درهەم کە لە 10 ی زوالحەجەی ساڵی 134 ی کۆچی , لە شاری واست , لەبەردەم خەڵکدا , والی ئەمەوی لە عێراق , بە تاوانی هەڵگەڕانەوە لە ئاین لە سێدارەیدا , بەمەش هەڵبژاردنی ئەو کاتە هەڵەیە بۆ لەسێدارەدان سەدامی بردە مێژوەوە .
لە سێدارەدانی سەدام , نمایشێکی وەحشیانە و دڵڕەقانە بوو , لای ئەوانەی جەژنیان لا گرنگ بوو , هەموو پیرۆزییەك بۆ ژیان نەما , لەگەڵ لە سێدارەدانی سەدام لە ڕۆژی جەژنی قوربانیدا , بەمەش سەدام بوو بە ئیسماعیلی سەردەم , چیرۆکی ئیبراهیم و ئیسماعیل بێ بەشداری کاوڕی نەرم و نۆڵ بوو بە واقیع .
لای موسڵمانەکان باوە لە سێدارەدان , لە مانگەکانی حەرام یاساغە , بەتایبەت لە جەژنی قوربان و مانگی زوالحەجە , کە تیایدا سەربڕینی مرۆ حەرامە کرێت , وەلێ ئیسلامییە شیعەکان گوێیان لە پیرۆزی ئەو ڕۆژە نەگرت , حەرامیان حەڵاڵ کرد , , لە جیاتی شیوەنکردن لەسەر عەباس و حوسێن , موقتەدا و باقر سەدر بوونە ئیلهامی جەژنەکەیان .
شیعەو سونی لە ئینشقاقێکی وادان , ڕەمەزان و جەژنیشیان یەك نییە , , بەهەشت و جەژنیش یەکیان ناخاتەوە .
بەو کردارە ناشرینەی نمایشیان کرد لە هۆڵی سێدارەدان , هەموو مێژووی ڕەشی 45 ساڵەی سەدامیان , بەو 5 دەقە هەڵپەڕینە گۆڕییەوە , بەمەش سەدامیان کرد بە حوسێنی سوونە .
بەشێك زۆر ئەوانەی لەو ڕۆژە دژ بە چۆنییەتی لە سێدارەدانی سەدام بوون , لەڕابردوو دوژمن و نەیاری سەرسەخت و هەمیشەیی سەدام بوونە .
لە چەند بارێکەوە تەوقیتی لە سێدارەدانەکە یاسایی نەبوو , بڕیارە لە سێدارەدان لە ڕۆژانی پشوو وجەژن جێبەجێ نەکرێن لە عێراق , هەروەها 30 ڕۆژ بەسەر دەرچوونی بڕیارەکە تێنەپەڕیبوو , سەرباری ئەوەی سەرۆك کۆمار و جێگیرەکانی واژۆی بڕیارەکەیان نەکردبوو , ئەمانەش وایکرد دامەزراوەی دەوڵەتی عێراقی بەرەو گومانی بوون بکاتەوە .
ئەو درووشمە مەزهەبیانەی لە کاتی لە سێدارەدانەکە وترانەوە , زیاتر ڕووی ڕاستی پرۆسەی لە سێدارەدانەکەیان دەرخست , هەروەها شێوازی بەڕێوەبردنی لە سێدارەدان و هەڵبژاردنی کاتەکەو پشتگوێخستنی سەرۆکایەتی سەلماندی دەوڵەت بوونی نییە لە عێراق .

شێواز و شێوەی لە سێدارەدانەکە , ئەو شێواز و شێوەیە بوو تاوانکاران , توندڕەوەکان دەیانویست , شینی ئەوان بۆ ملی سەدام نییە , بەڵکە بۆ بەرەو پێشەوە بردنی سیاسەتەکانیان بوو لە عێراق , ئەوان دەیانەوێت لە ڕێگەی ملی سەدامەوە شەڕی مەزهەبی برەو پێبدەن .

هەرچەندە سەدام دوای لە سێدارەدانی , تەرمەکەی درایەوە بە کەس و کاری و بە مەراسیمەوە لە عۆجە شاردیانەوە , وەلێ خۆی لە ڕابردوودا یەك تەرمی ئەنفالەکانی نەدایەوە بە کەس و کارەکانیان .

هەروەها بە بەڵگەو وێنەوە لە سێدارە درا , دیارە دوو جۆر وێنە , کەچی خۆی 182000 مرۆڤی کوشت , نەیهێشت یەك بەڵگەی بچووك دەست کەس و کاریان بکەوێت .

نەیارانی هەڵواسینی سەدام , زیاتر گرنگییان بە 2 دەقەی کۆتایی ژیانی سەدام دا , نەك 35 ساڵ دەسەڵاتدارییەتی ڕەشی , ئەمەیە وا دەکات ئەو خوێنەی لە ملیی سەدامەوە هات , مێژووە ڕەشەکەی پاك کاتەوە لای خەڵکێکی زۆر , کە دڕندەیی دەسەڵاتدارییەتی ئەویان نەچەشتووە .

هەموو تاکێك مافی ژیانی هەیە , وەلێ دکتاتۆرێك سەدان هەزاری بێ دادگا کوشتبێت , عێراقیکردبوو بە مەملەکەتێکی گەورەی ترس , ئایا هەمان مافی هەیە ؟ , ئەمە ئەو پرسیارەیە نەیارانی سەرسەختی لە سێدارەدان , ناتوانن بە جورئەتەوە وەڵامی ڕاشکاوانەی بێ پێچ و پەنای بدەنەوە .

بەڵام شێوازی هەڵواسینەکەی سەدام , مامانی لە دایك بوونی سەدامێکی دیکەیە لە هەمان وڵاتدا . بەمەش شێوەی هەڵواسینی سەدام لە سێدارەدانی عێراقێك بوو , سەدام 35 ساڵ بە ئاگر و ئاسن یەکێتیەکەیی پاراست .

هەوادارانی ئەمڕۆی سەدام , زیاتر عەرەبی نا عێراقی و ئیسلامین , خۆپیشاندانە نارەزایەتییەکان زیاتر دژ بە ئێران و ئیسرائیل بوون نەك دژ بە ئامەریکا , لە شەقامەکان مەرگ بۆ مەجووس و جولەکە دەوترانەوە نەك ئامەریکا , بۆیە نارەزایەتییەکان بۆنی شەڕی مەزهەبییان لێ دەهات نەك شەڕی ئاینی , بەمەش پانتایی شەڕی شیعە و سونی دەگوازرێتەوە بۆ مەودایەکی بەرینتر , لە سنووری بەغداوە بۆ هەموو جیهانی ئیسلامی .

کەس پێشبینی ئەوەی ناکرد , ئیعدامکردنی تاوانکارێك وەك سەدام دەبێت بە شەهادەت و وێنەی سەدام لای لایەنگرانی دەچێتە ناو مانگەوەو پیرۆز دەبێت

یاخوود سەدام بچێتە پاڵ عومەر موختار , وێنەکەی لە شەقامەکانی وڵاتانی ئیسلامی بشەکێتەوە , بەمەش وێنەی عومەر خاوەر و گۆڕە بە کۆمەڵەکان کاڵ بکاتەوە .

تەنانەت موسڵمانەکانی هیندستان لە ویلایەتی بیهار , ناوی گوندەکەیان لە لاهوناوە گۆڕی بۆ سەدام حوسێن , هەموو گوندەکە بۆ هەڵواسینەکەی گریان .

ئایا دەبێت لە مێژوودا هەموو مرۆڤە پیرۆزەکان بەم شێوەیە بە نەمری بۆ ئێستا مابێتنەوە ؟ , ئەو مرۆڤانەی دوای مەرگیشیان بەرۆك بە زیندووەکان بەر نادەن .

سەدام و نهێنیی لە سێدارەدانەکەی

لە سێدارەدانی سەدام سزادانی بە تۆڵەی خێرا و ڕزگاربوونی لە درکاندنی نهێنییەکان , نەك تەنها زیانێکی گەورە بوو لە کورد کەوت , بەڵکە هەموو مرۆڤایەتی و مێژوو زیانێکی مەزنیان پێ کەوت , بەو کردەیە زۆر تاوانبار خۆیان دەشارنەوەو لە مێژوودا شەرمەزار ناکرێن , ئەمەش بووە هۆی ئەوەی ڕاستییەکان وەك خۆی بۆ مرۆڤایەتی ئاشکرا نەکرێن .

دەکرا سەدام و هاوکارانی , ئەوانەشی دواتر هەمان چارەنووس چاوەڕوانیانە وەك دادگاکانی نۆرنبێرگ , ڕواندا , بۆسنە , ژاپۆن تاکو کۆتایی هاتنی سەرجەم دۆسییەکان دادگا بهێڵرێنەوەو سزاکانیان بەسەردا جێبەجێنەکرێت , بۆ ئەوەی سەرجەم قوربانیانی تاوانەکان لە ڕوی یاسایی و ئابووری و سیاسییەوە مافی خۆیان وەردەگرن .

کوێتییەکان 600 قوربانیان هەیە , کورد 600000 , کەچی ئەوان لە کورد مکوڕتر بوون لەسەر سزادان و دادگاییکردنی تاوانباران , داوایان لەسەر سەدام و 8 لە یارمەتیدەران و 293 لە یاریدەدەرانی تۆمارکرد , کوردیش لەسەر کەس ... ؟ .

سەرانی کورد ئەوەندەی گرنگیان بە تەنەر و کۆمپانیا دا , یەك چارەکی ئەوە گرنگییان بە دادگاکە بدایا , ئاوا بە سانایی تاوانباری یەکەم هەموو نهێنییەکانی لەگەڵ ملی خۆیدا نابردە گۆڕەوە , دەهێڵرایەوە تاکو ئەوکاتەی هەموو ڕاستییەکانی ئاشکرا دەکرد , وەلێ مخابن ڕێز لە قوربانی و کۆمەڵکوژی و کارەساتەکانی کورد نەگیرا , هەموو کرا بە قوربانی کایەی ناو پرۆسەی سیاسی عێراقی , کرا بە قوربانی سەقامگیربوونی دەسەڵاتی مەزهەبی لە عێراق .

هەموو تاوانەکان سەدام کەوتن بەهۆی لە سێدارەدانییەوە , هەموو لێپرسینەوەیەکی یاسایی لەگەڵی ڕاگرترا , سەدام تەبرییە کرا لە هەموو دڕندەییەکانی , شۆردرایەوە لەهەموو خوێنخۆرییەکەی , هەموو سزادانەکەی هاتە سەر ئەوەی ئەگەر سەروەت و سامانی هەبێت , دەستی بەسەردا دەگیرێت . هەرچەندە دادگا لەگەڵ زیندووەکان بەردەوام دەبێت , لێ گەورەترین تاوانبار لە دادگاکە دەرچووە دەرەوە .

سەدام چووە ناو گۆڕێکی پڕ لە نهێنییەوە , پێش لە سێدارە دانەکە مشووری ئاشکرا کردنی تاوانەکان و دەرخستنی نهێنییەکانی نەخوارد , ئاساییە لێرە بەدواوە زیندووەکان زۆربەی تاوانەکان دەخەنە ئەستۆی سەدام , چونکە لە ڕاستیدا بە فەرمانی سەدام هەموو ئەو تاوانانە ئەنجام دراون , بڕیارەکانی سەدام زۆربەیان تاك لایەنە بوونە .

دەرچوونی سەدام لە کایەکە ڕەونەقی دادگاییەکە دەبات , بۆ دەستپێکردنی سەردەمێکی نوی لە عێراق , دادگاییکردنی سەدام لەسەر هەموو تاوانەکانی زەرور بوو , بۆ بە دۆکۆمێنتکردنی ڕاستییەکانی مێژوو ئامادەیی هەمو شایەدحاڵەکان بە تایبەت سەرۆکی تاوانکارەکان پێویست بوو .

پرۆسەی دادگا و جێبەجێکردنی سزاکە بە شێوەی یاسایی بەڕێوە بچوبایا , لە بەرژەوەندی بە دۆکۆمێنتکردنی تاوانەکانی دژ بە کورد بوو , چونکە چەسپاندنی دادپەروەری دادوەری سەنگی ڕەوایی دادگایە .

لە سێدارەدانی سەدام بێ کۆتایی هاتنی دۆزەکانی کورد , شکستی سیاسییەکانی کورد بوو , کەس نەیانی خوێندەوە لە عێراقی نوێ , خۆشیان نەیان ویست بیانخوێننەوە .

لە دوای لە سێدارەدانی سەدام , ئایا پرۆسەی دادگاییەکە لە دادگاییکردنی کەسەوە بەرەو دادگاییکردنی سستەمی سیاسی و دەوڵەتی عێراقی دەچێت , یاخود وردە وردە پاکدەکرێنەوە , لە کۆتاییدا تاوانکارێك بە پلەی نایب عەریف بۆ دادگاییکردنی لە پای تاوانێکی وەك هەڵەبجە نامێنێت و دادگاکە هەزیل دەبێت , ئەگەر ئەم تاوانکارانەش لە پرۆسەی دادگای ئەنفال لە سێدارە بدرێن , هەڵەبجە نێچیرێکی بۆ نامێنێت , هەموو ڕزگاریان دەبێت لە ڕسواییەکانی هەڵەبجە , دیارە لەو ڕسواییە دەسەڵاتدارانی ئێستای عێراق سەرجەم بە ئێران و ئەمەریکاشەوە شەریکن .

شینی من بۆ نهێننیەکانی سەدامە نەك بۆ خۆی , بە جێبەجێکردنی بڕیاری لە سێدارەدانی سەدام , هەموو قازانجیان کرد جگە لە کورد , ڕزگاریان بوو لە نهێنییەکان , ئێران , ئەمەریکا , پارتە کوردییەکان ... کۆمپانیاکان ڕۆژئاوا , هەموو لە ڕسواییەکان تاوانی هەڵەبجە و ئەنفال دەترسان .

ئامانجی لە سێدارەدانەکە بۆخۆی بۆ شاردنەوەی نهێنییەکان و ڕزگاربوون بوو لە کاریگەرترین و گەورەترین شایەدحاڵی تاوانەکان , بەمە ئامانجەکەیان پێکا , ئەوەش ناپاکی بوو بە قوربانیانی کورد و گۆڕە بە کۆمەڵەکان کرا .

عێراق خاوەند چوارەم هێز بوو لە جیهان , هەرچەندە بۆ خۆی بچوکترین پارچە چەکی بەرهەم نەهێناوە , ئەوانەی ئەویان بەهێز کرد بەرپرسن لە تاوانکارییەکانی , هەرچەندە هەرخۆشیان دوایی تەنی تانکەکانیان بە 900 دۆلار فرۆشتەوە .

لە بەشی کۆتایی دادگادا , تورکیا و کۆمپانیاکانی چەکی کیمیاوی هاتنە پێشەوە , لەگەڵ ئانراتدا ژاپۆن و ئەمەریکا و سویسرا و میسر و ئیتالیا و ئوردن و تورکیا و سەنگافورەو هۆڵەندە ئامادەییان هەبوو , بە دوایدا نەمسا و بەلجیکا و ئەڵمانیا و هیندستان و فەرەنسا و لۆکسمبۆرگ و ئیسپانیا و بەریتانیا و ئەرجەنتین و ... زۆری دیکەش دەهاتنە پێشەوە , سەدام بە تەنیا ئەو هەموو تاوانانەی ئەنجام نەداوە , کەشتی ئاسمانی ڕۆژئاوایی , یارمەتی سیخوڕی و لۆجستیکی ئەمەریکی , سوپای سودانی و یەمەنی ,

پارەی کەنداوی هەموو لە پشت ئەنجامدانی ئەو تاوانانە بوون , بەمەش سەدام نهێنی شەرمەزاری یەك ئەستێرەی پڕ لە حەشاماتی بردە گۆڕەوە . هەروەك دەزانیین ڕامسفێلد لەساڵی **1983 لە بەغدا بوو , ڕۆڵی ئەمەریکا لە جەنگی ئێران – عێراق بۆ هەموو لایەك ئاشکرایە .**

کە دادگای تێهەڵچونەوە بڕیارەکەی لە لەسێدارەدانەوە بۆ زیندانی بۆ سەدام کەم نەکردەوە , سەدام ویستی دان بە تاوانەکانیدا بنێت , لێ نەیانهێشت زوو لە سێدارەیان دا .

دەبوایا سەدام لە دانیشتنی 8ی مانگ ئامادە بوایا , قسەی خۆی بکردایا و ئیفادەی وەربگیرایا , کەچی ژیانیان لێسەندەوە کورسییەکەیان بە چۆڵی بە جێهێشت و تاوانەکانیان کاڵ کردەوە .

بەدیع عارف دوو ڕۆژ پێش لە سێدارەدانی سەدام وتی : دەیەوێت شایەدی بدات لەسەر ئەنفال . هەروەها وتی : تاریق عەزیز زانیاری و ڕاستی ترسناکی لایە دەیەوێت بە بیروڕای جیهانی ڕابگەیەنێت .

محەمەد شێخلی بەڕێوەبەری مەڵبەندی توێژینەوەی عەدالەی ئینتقالی وتی : زانیاری زۆر نهێنی هەیە جگە لە سەرۆکایەتی پایە بڵندی پێشووی عێراقی , کەسی دی نایانزانێت , کە پێك هاتووە لە سەدام و هێماکانی یەکەمی دەسەڵاتەکەی , کە لە ڕۆژانی داهاتوو بڕیاری لە سێدارەدان بەسەریانا دەسەپێنرێت . ((سەدام لە سێدارە بدەن لە گەڵیا نهێنییەکانیشی)) .

وەفیق سامەڕائی بەڕێوەبەری هۆبەی13 هەواڵگری عێراقی تایبەت بە کاروباری ئێران , یەکێکە لەوانەی لە پرۆسەی دادگاییەکە ناوی هاتە پێشەوە (اعدام صدام سريعا لاعدام اسرار الانفال – احمد عطا – اسلام اون لاين نيت **6-1-2006) .**

بە پێی قسەی حسێن ڕەشید , وەفیق داڕێژەری بیری ئەنفالە , کەچی ئێستا سکرتێری کاروباری ئەمنی سەرۆك کۆمارە .

سەدام لە مەرگ و ماندا هەر مایەی کوێرەوەری بوو بۆ کورد , سەرانی کوردیش نە توانییان لە کاتی خۆی ژیرانە لەو دڕندەیە بمانپارێزن , نە ئێستاش توانیان خوێنی ڕژاومان لە بەرژەوەندی ئەم گەلە سەرمایەگوزاری بکەن .